

Тулкуева В.Т.

ҮЙ-БҮЛӨ УКУГУНДАГЫ ЖУБАЙЛАРДЫН УКУКТАРЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

Тулкуева В.Т.

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ СУПРУГОВ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ

V.T. Tulkuева

THE RIGHTS AND DUTIES OF SPOUSES IN FAMILY LAW

УДК: 347.6(075.8)

Берилген макалада жубайлардын өз ара мамилелери, жеке мүлктүк эмес укуктук мамилелери, жубайлардын бири-бирине карата гендердик теңчилиги, жубайлардын ортодогу менчиги каралган.

Негизги сөздөр: жубайлар, мыйзам, укук, нике, мүлк, гендердик теңчилик.

В данной статье рассматриваются правовые отношения супругов, иные гендерные равенство а так же собственность между супругами.

Ключевые слова: супруги, закон, право, брак, имущество, гендерное равенство.

This article is considered by legal the relation of spouses their gender equalities and also property between spouses.

Key words: spouses, law, law, marriage, property, gender equality.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодекси Конституциялык жарандык укуктарын жана эркиндиктерин коргоо принциптерине таянып, жарандардын үй-бүлөлүк укуктарды ишке ашыруу жана коргоону камсыз кылууга багытталган. Өлкөдө Конституциясынын 16-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасында жак укуктары боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген жалпыга таандык эл аралык укуктун ченемдерге жана принциптерге, эл аралык келишимдерге жана макулдашууларга ылайык, жактын негизги укуктары жана эркиндиктери таанылат жана кепилдикке алынат.

Кыргыз Республикасындагы бул жана башка жоболор үй-бүлө мыйзамында өз чагылдырылуусун табат.

Алгач, Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамында үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салуучу эң түпкүлүктүү мааниге ээ жобо каралганын белгилеп кетүү керек. Бул үй-бүлөлүк мамилелердеги гендердик теңдүүлүк принциби Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекемделген Кыргыз Республикасында аялдар менен эркектердин укуктарынын теңдигине ылайык, алар үй-бүлө мамилелеринде жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк бирдей укуктарга, ошондой эле аларды ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ болуусу; үй-бүлө мамилелериндеги гендердик теңчилик коом жана мамлекет тарабынан коргоого алынышы; үй-бүлө мүчөлөрү жана алар менен бирге жашап жаткан жактардын ортосундагы мамилелер гендердик теңчиликке, ошондой эле инсандын арнамысы менен аброюн сыйлоо принциптерине

негизделиши; үй-бүлө мамилелеринде гендердик укукту кемсинтүүгө тыюу салынышы үй-бүлө мыйзамынын 39-беренесинде орун алган.

Жубайлардын өз ара мамилелери ар кырдуу жана оор мүнөздү өздөрүнө камтыйт. Жубайлар өздөрүнүн биргелешип жашоосунда өз ара ар түрдүү мамилелерге кабылат. Мурунку бөлүмдөрдө белгилеп кеткендей, жубайлардын ортосундагы болгон бардык эле мамилелер укуктук натыйжаларга алып келбейт. Ошентсе да укуктук ченем жубайлардын мамилелерин жөнгө салат жана чектейт. Сөз жубайлардын жеке мүлктүк эмес укуктары жана мүлктүк укуктары, милдеттери туурасында жүрүп жатат. Жубайлардын жеке мүлктүк эмес укуктары жана мүлктүк укуктары, милдеттерин жөнгө салган укуктук ченемдердин жыйындысы жубайлар ортосундагы никелик мамилени чагылдырат. Бул Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин 49-беренесинде жубайлардын үй-бүлөдөгү теңдигинде: жубайлардын ар бири иштин, кесиптин түрүн, бара турган жана жашай турган жерин эркин тандай алуусун; энелик, аталык, балдарга билим, тарбия берүү жана үй-бүлөнүн башка маселелери жубайлардын теңдигинин принцибине таянып, жубайлар тарабынан чогуу чечилүүсүн; жубайлар үй-бүлөдөгү мамилелерин өз ара сыйлашуу менен жардамдашуунун негизинде түзүүгө, үй-бүлөнүн бейпилдигине жана чындалышына көмөктөшүү, өздөрүнүн балдарынын бакубаттыгына жана өсүп жетилишине кам көрүү негизинде курууга милдеттүүлүгүн; жубайларга үйдөгү эмгекке карата бирдей милдет жүктөлүшүн; жубайлардын бири-бирине карата гендердик басмырлоо жасашына жол берилбешин 32-беренде аныктайт. Ошондой эле нике келишимин түзгөндө, өзгөрткөндө жана бузганда кредиторлордун укуктарынын кепилдиктери боюнча жубай өз кредиторун (кредиторлорун) нике келишимин түзгөндүгү, өзгөрткөндүгү же бузгандыгы жөнүндө кабардар кылууга милдеттүү. Бул милдетти аткарган жубай нике келишиминин мазмунуна карабастан өз милдеттенмелери боюнча жооп берүүсү; карыз болгон жубайдын кредиторун (кредиторлорун) Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде белгиленген тартипте олуттуу өзгөрүлгөн жагдайларга байланыштуу экөөнүн ортосунда түзүлгөн келишимдин шарттарына өзгөртүү

киргизүүнү же бузууну талап кылууга укуктуулугу каралган.

Бекитилген тартипте аныкталган нике ар түрдүү кырдаалга жараша жубайлардын ортосундагы укуктарын жана милдеттерин калчоого алат. Жубайлардын укуктары жана милдеттери ЖААЖ органдарында никени мамлекеттик каттоодон өткөргөн күндө баштап пайда болот. Жубайлардын өз ара укуктук мамилелери жеке мүлктүк эмес жана мүлктүк болуп бөлүнөт.

Жеке мүлктүк эмес укуктук мамилелердин өзгөчөлүгү

1. Жубайлардын жеке мүлктүк эмес укуктук мамилелери мүлктүк укуктук мамилелерден өзгөчөлөнүп, экономикалык маңызга жана материалдык мүнөздү камтыбайт.

2. Жубайлардын жеке мүлктүк эмес укуктары жана милдеттери жубайлардын жеке инсандыгы менен тыгыз байланышып андан бөлүнө да бөлөк да боло албайт. Ага жубайлардын бирге же бөлөк жашоо факты таасирин тийгизбейт. Ар бир жубай өзүнүн жеке мүлктүк эмес укугун жана милдетин өзү каалагандай колдонууга укуктуу.

3. Жеке мүлктүк эмес укуктар жана милдеттер жубайлардын талабы же келишими боюнча токтото же өзгөртө албайт. Ошондой эле нике келишиминин жана кандайдыр бир келишимдүү иштин (сделка) предмети да боло албайт.

Бул жубайлардын жеке укуктарын жана милдеттеринин өзгөчөлүктөрү советтик укуктук теориясындагы [1.1] жана азыркы учурдагы юридикалык адабияттарда [1.2] көптөгөн убакыттар изилдөөлөрүнүн натыйжасында аныкталган жыйынтык болуп саналат.

Жубайлардын жеке мүлктүк эмес укуктары жана милдеттерине Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин 6-бөлүмү арналып, жогоруда белгиленгендей, 32-беренесине ылайык, жубайлардын үй-бүлөдө тендигине багытталган мамилелери өз ара сыйлашуу менен жардамдашуунун негизинде түзүүгө, үй-бүлөнүн бейпилдигине жана чыңдалышына көмөктөшүү, өздөрүнүн балдарынын бакубаттыгына жана өсүп жетилишине кам көрүү негизинде курууга милдеттүү. Жубайларга үйдөгү эмгекке карата бирдей милдет жүктөлөт. Жубайлардын бири-бирине карата гендердик басмырлоо жасашына жол берилбейт.

Үй-бүлөнүн жашоосуна башкаларлардын жана алардын жакын туугандарынын, ошондой эле бийлик өкүм сүргөн түзүлүш тарабынан киришүүсү мүмкүн эмес.

Үй-бүлөдөгү жалпы маселелерди жубайлар өздөрү гана эч кандай кыстоосуз өз эрки жана теңдүүлүк принциптерин сактоо менен чечүүлөрү зарыл.

Үй-бүлөнүн маселелерине жубайлардын тендикте жана биргеликте чечүүсү үй-бүлөлүк жашоонун бардык тармактарын толугу менен камтыйт: аталык жана энелик маселелери, балдардын билим алуу маселелери ж.б. Балдарга билим

берүү жана тарбиялоо маселелери Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин 68-беренесинде көрсөтүлгөндөй, алардын ата-энелеринин балдардын кызыкчылыгын көздөө жана алардын каалоосун эске алуу менен өз ара макулдашуусунун негизинде ишке ашырылат.

Ошондой эле ар бир жубай жеке мүлктүк эмес укуктардан бөлөк материалдык эмес мүнөздөгү милдеттерге да ээ. Бул жубайлардын бири-бирин өз ара сыйлоонун, өз ара ишенүүнүн жана өз ара колдоонун негизинде үй-бүлө куруу милдети, ошондой эле үй-бүлөнүн өнүгүүсүнө салым кошууга, балдарын тарбиясына жана өнүгүүсүнө кам көрүү жана үй эмгегине туура мамиле жасоо милдети эсептелет. Акыркысы болуп, гендердик тендикти ишке ашыруу б.а. үй эмгегинде жубайлар бирдей эмгек жасоого милдеттүү экендиги тууралуу жобосу эсептелет.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин 33-беренесине ылайык, жубайлар никеге турганда өз каалоосу боюнча биринин фамилиясын жалпы фамилия катары тандап алышат, болбосо жубайлардын ар бири никеге чейинки өздөрүнүн фамилияларын сактап калышат, же өзүнүн фамилиясына жубайынын фамилиясын кошуп алат. Эгерде жубайлардын биринин никеге чейинки фамилиясы кош фамилия болсо, фамилияларды бириктирүүгө жол берилбейт. Бир жубайынын фамилиясынын өзгөрүлүшү экинчи жубайынын фамилиясынын өзгөрүлүшүнө алып келбейт. Нике бузулган учурда жубайлар жалпы фамилиясын сактап калууга же өзүнүн никеге чейинки фамилиясын калыбына келтирүүгө укуктуу.

Бүгүнкү күндө ЖААЖ органдарындагы маалыматтар боюнча кош фамилия алып жүргөн жубайлар жокко эсе.

Жубайлардын фамилияны тандоо укугун ишке ашыруу никеге туруп жаткан мезгилде никеге туруучу жубайынын никеге туруу тууралуу арызында көрсөтүү жолу менен ишке ашырылат. ЖААЖ органдарында никени бекитүүдө акты жазууга жана нике бүтүмү тууралуу тиешелүү маалыматтар киргизилип, ошонун катарында жубайлардын кайсы фамилияны тандагандары тууралуу да тастыктоо жазылат. Анда өзүнүн фамилиясын сактап калуусу же жубайынын фамилиясын алуусу белгиленген. Бул нерсе жогоруда 33-беренедө көрсөтүлгөн тартипте жүзөгө ашырылат. Жубайлардын ар бири никени бузуп жатканда өзүнүн фамилиясын каалагандай алмаштырууга укуктуулугу да ал беренеге киргизилген.

Никени бузуу укугу да жеке мүлктүк эмес укукка кирет. Никени токтотуу үчүн негиздер нике жубайлардын биринин же экөөсүнүн арызы боюнча никени бузуу жолу менен, ошондой эле сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылган жубайлардын көзөмөлчүсүнүн арызы боюнча токтотулушу мүмкүн.

Жубайлардын ортосунда мүлк жана каражат аркылуу түзүлгөн мамиле мүлктүк мамилелер деп

саналат. Никени мамлекеттик каттоодон өткөргөн учурдан мыйзам жубайларды бир гана жеке мүлктүк эмес укуктар жана милдеттери менен чектебейт, андан сырткары мүлктүк эмес мамиле да никенин укуктук мамилелердин бир бөлүгүн түзөт. Үй-бүлө укугу аркылуу жөнгө салынуучу жубайлардын арасындагы мүлктүк мамилелер эки топто бөлүнө алат:

1. Жубайлык менчик боюнча мамилелер б.а. жубайлардын нике мезгилиндеги тапкан мүлктөрү;
2. Жубайлардын өз ара материалдык каражат-тоо боюнча мамилелери б.а. каражат (алимент) төлөө.

Мурдагы иштөөчү үй-бүлө мыйзамына караганда, азыркы үй-бүлө кодексинде мүлктүк укуктуктар жана милдеттер боюнча үй-бүлө укугуна жаңы кирип келген нике келишими тууралуу өздөрүнүн каржылоосун жана мүлкүн аныктоого мүмкүнчүлүк берилген. Мурда жубайлардын нике учурунда жалпы каражаттын негизинде табылган мүлкү жалпы менчиктин объектиси болуп эсептелип, өзгөртүүгө мүмкүн болгон эмес. (Нике жана үй-бүлө кодекси 23-б.) Ал эми жаңы мыйзамда жубайлардын жалпы менчиги КРнын ЖКнын 275-беренеси менен аныкталат. Анда мыйзамда же жубайлардын ортосундагы келишимде башкача каралбаса, алардын никеде турган убагында жыйган мүлкү жалпы менчик деп саналаары; никеге турганга чейин жубайларга таандык мүлк, ошондой эле алар никеге турганда тартуу же мурастоо иретинде алган мүлк алардын ар биринин менчиги деп саналаары; жеке пайдалануучу буюмдар - кийим-кечек, бут кийим, кымбат баалуу буюмдар, нике жана үй-бүлө жөнүндөгү мыйзамда аныкталган башка буюмдар никенин учурунда жубайлардын жалпы каражаттарынын эсебинен сатылып алынган-дыгына карабастан аны пайдаланган жубайдын менчиги деп табылаары; никеде турган учурда жубайлардын жалпы мүлкүнүн эсебинен ал мүлктүн наркын кыйла көбөйтө турган салымдар жасалгандыгы (капиталдык ремонт, реконструкция, кайра жабдуу ж.б.) аныкталганда, жубайлардын ар биринин мүлкү алардын жалпы менчиги деп таанылаары; жубайлардын биринин милдеттери боюнча өндүрүп алуу талабы анын менчигинде турган мүлктө гана, ошондой эле ал мүлктү бөлүштүрүүдө ага тиешелүү боло турган жубайлардын жалпы мүлкүндөгү анын үлүшүнө гана коюлушу мүмкүндүгү, бөлүштүрүүдө жалпы мүлктөгү жубайлардын үлүшүн аныктоонун эрежеси жана андай бөлүштүрүүнүн тартиби нике жана үй-бүлө жөнүндөгү мыйзамдар менен белгиленээри аныкталган.

Жубайлар мүлкүнүн мыйзамдуу режими алардын ортосундагы менчик режими болуп саналаары, эгерде нике келишиминде башкасы белгиленбесе, жубайлардын мүлкүнүн мыйзамдуу

режими колдонулаары туурасында Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин 34-беренесинде белгиленген.

Жубайлардын ортодогу менчиги болуп, Кыргыз Республикасынын 35-беренесинин 1-пунктуна ылайык никенин учурунда жубайлардын арттырган мүлкү саналат.

Жубайлардын ортодогу менчиги - үлүшсүз менчик (бездолевая) болуп саналат. Жубайлардын ортодогу менчиктеги үлүшү ортодогу менчик токтогондо менчикти бөлүштүрүү учурунда аныкталат. Ар бир жубай (экинчи жубайы катары эле) ал ортодогу менчикти колдонууга, ээлик кылууга жана сарптоого укуктуу. Ортодогу менчикке болгон укук жубайлардын кимиси каражат тапканына, ал мүлктү кимдин атына алынганы жана укуктук документтин барлыгына карабастан ал менчик жубайлардын экөөсүнүн тең укуктуу пайдаланылат. Ошондой эле жубайлардын бири экинчисине менчик мүлк жалпы экендигин далилдөөнүн кереги жок, себеби ал нике маалында жубайлардын ортосунда табылган мүлк болгондуктан мыйзамда белгиленгендей ортодогу мүлк деп эсептелет.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамында **жубайлардын ортосундагы менчик деп**, төмөнкүлөр киргизилген:

1. Нике маалында жубайлар тарабынын табылган ар кандай мүлк;
2. Жубайдын кимисинин атына ал мүлк алынгандыгына карабастан;
3. Кайсы жубайы тарабынын мүлктө каражат жумшалса же жумшалганы жазылса да;
4. Жубайынын бири үй тиричилиги менен оорулуулугу, балдарын өз кирешеге тарбиялоосу же башка жүйөлүү себептер менен окуу, оору ж.б. менен алектенген учурда ээ болсо да ал мүлктө укуктуу.

Адабияттар:

1. Белякова А.М. Указ.соч.27Б., Нечаева А.М. Брак, семья закон. М.: 1984 20 - Б.
2. Антокольская М.В. Указ.соч.146-147Б. Ничаева А.М. Семейное право. Курс лекций. М 1998. 122-123Б., Чефранова Е.А.Имущественное отношения в Российской семье. М. 1997.7-Б.
3. Советское семейное право. под.ред. Ряценцева В.А. М. 1982 г.
4. Пчелицина Л.М. Семейное право России. Учебник для вузов. М. Издательство НОРМА 2000.
5. Семейное право. Сабилов А.А., Муратбек кызы Салтанат.
6. Семейное право. Антокольская М.В. Москва Юрист 2001 г.
7. Гражданское право под ред.Сергеева А.Б. М. Проспект 1998 г.
8. Антокольская М.В. Семейное право М.Юрист 1996 г.
9. Семейное законодательство под ред. Реутов С.И. Юрист 1999 г.

Рецензент: к.ю.н., доцент Мазитов Р.Я.